

Zamira RUSTAMOVA,
QarMII tadqiqodchisi,
E-mail: azamat.eralov.95@mail.ru
Tel: (93)906-28-28

QarMII t.f.f.d., dots. A.Eralov taqrizi asosida

MUSTAQILLIK YILLARIDA GENDER HUQUQINI TA'MINLASH MASALALARI XALQARO TAJRIBA.

Annotatsiya

Ushbu maqolada mustaqillik yillarida gender huquqini ta'minlash masalalari xalqaro tajriba haqida so'z boradi. Muallif ilmiy ma'lumotlarga tayanib, mavjud adabiyotlar asosida mustaqillik yillarida gender huquqini ta'minlash masalalari xalqaro tajriba bo'yicha o'ziga xos jihatlarini o'rgangan va tahlil qilgan.

Kalit so'zlar: Mustaqillik, O'zbekiston gender huquqi, xalqaro tajriba.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕНДЕРНЫХ ПРАВ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ.

Аннотация

В данной статье говорится о международном опыте обеспечения гендерных прав в годы независимости. На основе научных данных автор на основе международного опыта изучил и проанализировал конкретные аспекты вопроса обеспечения гендерных прав в годы независимости.

Ключевые слова: Независимость, гендерные права Узбекистана, международный опыт.

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN PROVIDING GENDER RIGHTS IN THE YEARS OF INDEPENDENCE.

Annotation

This article talks about the international experience of ensuring gender rights in the years of independence. Based on scientific data, the author studied and analyzed the specific aspects of the issue of ensuring gender rights in the years of independence based on international experience.

Key words: Independence, gender rights of Uzbekistan, international experience.

Kirish. Mustaqillik yillarida xotin-qizlarning manfaatlarini himoya qilish, onalik va bolalikning muxofazasini ta'minlash, ayollarning jamiyat hayotidagi mavqecini oshirish, ularning turmush sharoitlarini yaxshilash, barcha sohada xotin-qizlarga berilgan imtiyozlar, yaratilgan shart-sharoitlarni yanada kuchaytirish masalalari davlatimiz siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Yurtimizda oila, onalik va bolalik manfaatlarini ta'minlash, xotin-qizlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, rag'batlantirish, huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy jihatdan muhofazalash, joylarda ularni ish bilan ta'minlash, salomatligini mustahkamlashga oid chora-tadbirlar ko'lami yildan-yilga ortib bormoqda.

Buning isboti sifatida keyingi vaqtlarda Respublikamizda qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar, xususan Prezident farmonlari va qarorlari, Davlat dasturlari, fuqarolik, oila, mehnat huquqi va tibbiyot sohasiga oid munosabatlarni tartibga soluvchi bir qator qonun hujjatlarida xotin-qizlarga berilgan imtiyozlarda o'z ifodasini topgan.

Bu borada O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarga qo'shimcha imtiyozlar to'g'risida" (1999-yil 14-martdagi)gi, "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to'g'risida" (2003-yil 29-avgustdagi Qonunning 22-moddasi)gi, O'zbekiston Respublikasi qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida»gi qonunlari, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining davlat va ijtimoiy qurilishida xotin-qizlarning rolini oshirish choralari to'g'risida" (1995-yil 2-martdagi PF-1084)gi, "Xotin-qizlarning ijtimoiy muxofazasini kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" hamda "O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi faoliyatini qo'llab-quvvatlash borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi (2004-yil 25-maydagi PF-3434) farmonlari mamlakatimiz xotin-qizlarining siyosiy va ijtimoiy faolligini yanada oshirishda alohida ahamiyat kasb etdi.

Adabiyotlar tahlili. "Ijtimoiy fikr" jamoatchilik fikrini o'rganish markazi tomonidan 2014 yilda o'tkazilgan "O'zbekiston ayollari - 2014: ijtimoiy mavqe va kayfiyat» mavzuidagi surovnomada doirasida respublikamiz miqyosida 1100 nafar xotin-qizlar o'rtasida ularning moddiy va ijtimoiy himoyalanganliklarining axvolini o'rganish bo'yicha o'tkazilgan ijtimoiy so'rovda ishtirok etgan xotin-qizlarning 92,6 foizi o'zlarini to'liq moddiy va ijtimoiy himoyalanganliklarini aytishgan bo'lsa-, respondentlarning atiga 3,3 foizi mazkur savollarga javob berishgan, qiynalanganliklarini ma'lum qilishgan [1].

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputatlari orasida ayollar 22%ni, Senatda esa 15% tashkil qiladi. Viloyatlar miqyosidagi hokimiyat vakillik organlarida ayollar deputatlarning 12,5%ini, tumanlarda - 15%, shaharlarda esa - 18,1% ni [2] tashkil qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 46-moddasida: "Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar", deb belgilab qo'yilishi ham ayollarga bo'lgan alohida e'tibor, ayollar huquq va manfaatlarining himoyasini ta'minlash ifodasidir. Bu tenglik ifodasi erkaklar va ayollarning barcha sohadagi huquq va manfaatlariga tegishli.

Ushbu normani kengroq izohlash maqsadida ayrim xorijiy davlatlarning Konstitutsiyalariga murojaat qilishga to'g'ri keldi. Masalan, Turkmaniston Respublikasi Konstitutsiyasining 18-moddasida: "Ayollar va erkaklar teng huquqlarga ega. Ushbu normani buzgan shaxslar qonunda belgilangan tartibda javobgarlikka tortiladi", deb ko'rsatilgan bo'lsa, Moldova Respublikasi Konstitutsiyasining 50-moddasida: "Ona, bola va yoshlar davlat himoyasida. Ona va bola alohida yordam va himoyaga muxtoj" ekanligi belgilangan. Tojikiston Respublikasi Konstitutsiyasining 17-moddasida: "Erkaklar va ayollar teng huquqlidir" [3], deb ta'kidlangan bo'lsa, Ukraina Respublikasi Konstitutsiyasining 24-moddasida ayol va erkaklar teng huquqligi jamoat ishlarida, siyosiy va madaniy faoliyatda teng tarzda ishtirok etish, ta'lim olishda va maxsus kasbiy tayyorgarlikdan o'tishda, mehnatiga yarasha taqdirlanishda, mehnatni muhofaza qilishda, sog'liqni saqlash, pensiya ta'minotida imtiyozlar olishda, onalik va bolalik muxofazasini ta'minlashda, onalarga imtiyozlar yaratilishi, ularni moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlashda, homilador va bolali ayollarga imtiyozlar yaratishda tenglik ta'minlanishini belgilab qo'yish orqali mustahkamlangan [4].

Tadqiqot metodologiyasi. Ozarbayjon Respublikasi Konstitutsiyasining 17-moddasi “Oila va davlat” deb nomlanib, “Oila jamiyatning asosiy bo‘g‘ini va u davlat himoyasida” ekanligi, “Ota-onalarning bolalar oldidagi majburiyatlari” ko‘rsatilgan. Konstitutsiyaning 34-moddasi “Nikohga bo‘lgan huquq” deb nomlanib, unda nikoh shartlari, oila muhofazasi, ota-onalar va bolalar o‘rtasidagi majburiyatlar belgilangan[5].

Vengriya Respublikasi Konstitutsiyasining “Asosiy huquq va majburiyatlar” nomli 12-bo‘limiga tegishli 15-moddasida “Davlat nikoh va oila institutini himoya qiladi”, deb ta’kidlangan bo‘lsa, 67-moddasida ota-onalarning majburiyatlari[6] belgilab berilgan.

Belarus Respublikasi Konstitutsiyasining “Shaxs, jamiyat, davlat” nomli 2-bo‘limiga tegishli 32-moddasida nikoh oila, onalik, otalik va bolalik davlat himoyasida ekanligi ta’kidlanib, bola huquqdarining kafolatlari belgilangan[7].

Moldova Respublikasi Konstitutsiyasining “Asosiy huquqlar, erkinliklar va majburiyatlar” deb nomlangan 2-bo‘limiga tegishli 49-moddasi “Oilani va yetim bolalarni himoya qilish”, 50-moddasi esa “Ona, bola va yoshlarni himoya qilish” deb nomlangan. Hattoki, ushbu bobda nikohda bo‘lmagan shaxslardan tug‘ilgan bolalarning huquqlari ham qonun himoyasida ekanligiga alohida urg‘u berilgan[8].

Tojikiston Respublikasi Konstitutsiyasining 34-moddasida ona va bola davlat himoyasida ekanligi, bolalarning ota-onalarga g‘amxo‘rliqi, xususan, yetim bolalarga g‘amxo‘rlik[9] masalalari o‘rin olgan.

Gruziya Respublikasi Konstitutsiyasining 36-moddasida nikoh tuzish shartlari, onalik va bolalikning davlat tomonidan himoyalaniishi belgilab qo‘yilgan[10].

Tahlil va natijalar. Bolgariya Respublikasi Konstitutsiyasining “Asosiy qoidalar” nomli 1-bobidagi 14-moddada “oila, onalik va bolalik davlat va jamiyat himoyasida” ekanligi ta’kidlangan bo‘lsa, “Fuqarolarning asosiy huquq va majburiyatlari” deb nomlangan 2-bobining 46-moddasida nikoh, uning tushunchasi va shartlari, 47-moddasida bolalar, ularga g‘amxo‘rlik, nikohsiz va yetim bolalar huquqlarining davlat tomonidan himoyalaniishi, ota-onalik huquqlaridan mahrum qilish va cheklash masalalari o‘rin olgan[11].

Qozog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasining 27-moddasida “Onalik va bolalik, otalik davlat tomonidan muhofaza qilinadi”, “Bolalar haqida qayg‘urish ota-onalarning tabiiy majburiyatlaridir”, “Farzandlar ota-onalarning nasl-nasabidan va fuqarolik holatidan qat‘iy nazar, qonun oldida tengdirlar”[12], degan qoidalar belgilangan.

Turkmaniston Respublikasi Konstitutsiyasining “Insonlar va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va majburiyatlari” deb nomlangan 2-bo‘limiga tegishli 25-moddasida oilaviy munosabatlarda nikohning tengligi, ota-onalar va ularning o‘rmini bosuvchi shaxslar bolalar haqida g‘amxo‘rlik qilish, voyaga yetgan mexnatga layoqatsiz bolalarning ota-onalarini ta‘minlash majburiyatiga ega ekanligi belgilangan[13].

Qirg‘iziston Respublikasi Konstitutsiyasining “Fuqarolarning huquq va majburiyatlari” deb nomlangan 3-bo‘limiga tegishli 26-moddasida ota-onalarning bolalar haqidagi g‘amxo‘rliqi, davlatning ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarga nisbatan g‘amxo‘rliqi, kattalarga hurmat, qarindoshlar va yaqinlarga g‘amxo‘rlik qilish qirg‘iz xalqining asosiy odatlaridan biri ekanligi haqidagi qoidalar o‘rin olgan[14].

Latviya Respublikasi Konstitutsiyasining “Insonlarning asosiy huquqlari” deb nomlangan 8-bo‘limiga tegishli 110-moddasida davlat nikoh, oila, ota-onalar va bolalar huquq va manfaatlarini, nogiron va yetim bolalarning huquq va manfaatlarini himoya qilishi va ularga nisbatan qilingan xayriya tadbirlarini qo‘llab-quvvatlashi belgilangan[15].

Yaponiya Konstitutsiyasining “Xalq ququqlari va majburiyatlari” nomli 3-bobiga tegishli 24-moddasida nikoh tuzish shartlari, er-xotinning huquq va majburiyatlari tengligi belgilangan[16].

Irlandiya Konstitutsiyasining “Asosiy huquqlar” deb nomlangan bo‘limidagi “Oila” nomli 41-moddasida nikoh va oilaning davlat himoyasida ekanligi, “nikoh” tushunchasi va shartlari, uni bekor qilish asoslari va tartibi, ota-onalar va bolalar huquqlari va majburiyatlari haqidagi qoidalar mustahkamlangan[17].

Xulosa. Bir so‘z bilan aytganda, yurtimizda amalga oshirilayotgan bunday sa‘y-harakatlarning barchasi sog‘lom oilani shakllantirish va oilalar mustahkamligini ta‘minlashga xizmat qilmoqda. Mustaqillik yillarida gender huquqini ta‘minlash masalalari xalqaro tajribalardan samarali foydalanish natijasida, yurtimizdagi xotin-qizlarning davlatimiz taraqqiyotidagi ahamiyati ortgani egrizga emas.

Umuman olganda, O‘zbekistonda ayollar huquqlarini taminlash tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini va ularni amaliyotga tatbiq etish tartibotlarini yanada kuchaytirish davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlarining bu boradagi sa‘y-harakatlarini birlashtirish, ayollar huquqlarini himoya qilish masalalari bo‘yicha aholining huquqiy madaniyatini oshirishga bog‘liq.

O‘zbekiston xalqaro huquqiy hujjatlar ijrosi doirasida o‘z zimmasiga olgan barcha majburiyatlarini izchil bajarishda davom etadi va kelajakda ham BMTning ayollar manfaatlariga oid barcha tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlaydi.

ADABIYOTLAR:

1. “Ijtimoiy fikr” jamoatchilik fikrini o‘rganish markazi tomonidan “O‘zbekiston ayollari - 2014: ijtimoiy mavqe va kayfiyat” mavzusida o‘tkazilgan so‘rov natijalari. «Женщины Узбекистана - 2014: социальное положение и социальное самочувствие». -Т., 2014 г.
2. O‘zbekiston xotin-qizlar qo‘mitasining 2014-2015-yillardagi hisobot hujjatlari to‘plami. -Т: 2015 у.
3. Конституция Республики Таджикистан. 1994.06.11. Внесены изменения и дополнения в результате референдума от 26 сентября 1999 года. Внесены изменения и дополнения в результате референдума от 22 июня 2003 года.
4. Конституция Украины принята на пятой сессии Верховной Рады Украины 28 июня 1996 года (Ведомости Верховной Рады Украины (ВВР Украины), 1996. - № 30. - Ст. 141.
5. Конституция Азербайджанской Республики 12 ноября 1995 г. Опубликовано в «Сборнике Законов Азербайджанской Республики» № 1 от 31 июля 1997 года. С изменениями принятые на всенародном голосовании (референдуме) 24 августа 2002 года (вступившие в силу 19.09.02). - Ст. 158.
6. Новая Венгерская Конституция 25 апреля 2011 года.
7. Конституция Республики Беларусь (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.).

8. Указ Президента Республики Молдова О промульгации Закона “О внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Молдова”. О внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Молдова Закон от 5 июля 2000 года N 1115-XIV Парламент принимает настоящий Конституционный закон.
9. Конституция Республики Таджикистан. Внесены изменения и дополнения в результате референдума от 26 сентября 1999 года. Внесены изменения и дополнения в результате референдума от 22 июня 2003 года.
10. Конституция Грузии от 24 августа 1995 года.
11. Конституция Республики Болгарии от 13 июля 1991 года.
12. Конституции Республики Казахстан, принятой 28 января 1993 года, не подлежат утверждению Парламентом Республики.
13. О порядке введения в действие Конституции Туркменистана от 18 мая 1992 г. - «Ведомости Меджлиса Туркменистана». — 1992. — № 5. - Ст. 30.
14. Закон Кыргызской Республики «О новой редакции Конституции Кыргызской Республики». Принят референдумом (всенародным голосованием) Кыргызской Республики 21 октября 2007 года.
15. Конституция Латвийской Республики. Принятая в пленарном заседании Латвийского Учредительного Собрания 15-го февраля 1922 года и вступившая в силу 7 ноября 1922 года.
16. Конституция Японии. Промульгирована 3 ноября 1946 г. Вступила в силу 3 мая 1947 г.
17. Конституция Ирландии от 29 декабря 1937 года.